

Saaknommer: 386/85

WHN

MATOME FREDDY MAENETJA Appellant

en

DIE STAAT Respondent

JOUBERT, AR

IN DIE HOOGGEREGSHOF VAN SUID-AFRIKA

(APPELAFDELING)

In die saak tussen:

MATOME FREDDY MAENETJA Appellant

en

DIE STAAT Respondent

Coram: JOUBERT, VILJOEN et JACOBS ARR.

Datum van Verhoor: 14 Maart 1986

Datum van Uitspraak: 24 Maart 1986

UITSpraak

JOUBERT, AR :

/Op

Op 22 Januarie 1985 is die appellant as
beskuldigde 1 saam met agt ander beskuldigdes in die
Noordelike Rondgang Plaaslike Afdeling te Tzaneen voor
VAN DYK R en twee assessore aangekla op twee klagtes
van moord. Klagte 1 is dat hulle op 5 Februarie 1984
in die distrik Naphuno die oorledene Chemist Rakgoale
vermoor het. Klagte 2 is dat hulle op dieselfde datum
en plek die oorledene Solomon Shai vermoor het. Die
appellant is op beide klagtes skuldig bevind aan moord
sonder versagtende omstandighede en gevolglik twee dood=
vonnisse opgelê. Met verlof ingevolge art 316(8)(c)(ii)
van die Strafproseswet 51 van 1977 kom die appellant na
hierdie Hof in hoër beroep teen sy twee doodvonnisse.

/Uit

Uit die aanvaarde getuienis en bevindings van die verhoorhof blyk kortliks die volgende aangaande die tersaaklike agtergrond en omstandighede wat op die pleging van die twee moorde betrekking het. Al die beskuldigdes sowel as die twee oorledenes was lede van die Mogoboya-stam in die distrik Naphuno. Op 28 Januarie 1984 het die weerlig twee vroue onder 'n boom getref. Die een vrou is gedood terwyl die ander vrou beseer is sodat sy verstandelik aangetas is. Hierdie vroue is susters van die appellant. Die plek waar die weerlig neergeslaan het, is omtrent 500 meter vanaf beskuldigde nr 2 (n indoena) se huis. Laasgenoemde het beweer dat die weerlig eintlik vir hom bedoel was

/maar

maar hy was gelukkig afwesig toe dit geslaan het. Die
 gerugte het onder die stam versprei dat die twee oorledenes
 wat welbekend as towenaars was vir die weerlig verantwoorde=
 lik was. Die stam het geld ingesamel en die twee oor=
 ledenes is toe na vroue toordokters geneem wat hulle
 as towenaars verantwoordelik vir die weerlig uitgewys
 het. Die oorledenes was nie daarmee tevrede nie. Geld
 is weereens deur die stam ingesamel en die oorledenes is
 na ander vroue toordokters geneem. By hierdie geleent=
 heid is die oorledene Chemist Rakgoale as 'n towenaar
 uitgewys. 'n Lid van die geselskap het 'n bandopnemer
 saamgebring om daarmee op te neem wat die toordokters sê.
 Toe hy 'n battery in die bandopnemer sit, het 'n lamp

/wat

wat daar gestaan het se lig geskiet en die bandopnemer kon nie speel nie. Een van die toordokters het aangevoer dat die oorledene Chemist Rakgoale se weerlig het weer geslaan en was daarvoor verantwoordelik. Die ander oorledene Solomon Shai is ook as 'n towenaar uitgewys. Hulle koppe is geskeer as teken dat hulle uitgewys is as die towenaars wat vir die weerlig verantwoordelik was. Die groep persone met die twee oorledenes het op Sondagoggend 5 Februarie 1984 teruggekeer. Die appellant het deel van die groep persone uitgemaak. Lede van die stam het by 'n wilde-vyeboom vergader waar hulle geraas en geskree het. Die twee oorledenes is na die wilde vyeboom gebring. Van die omstanders het daarop aangedring

/dat

dat die oorledenes gedood moes word. Die appellant het
n tou aan n tak vasgemaak en toe die oorledene Chemist
Rakgoale op n hople klippe laat staan en die punt van die
tou om sy nek vasgemaak. Hy het die hople klippe weg=
geskop en na n halfuur is Chemist Rakgoale dood. Dieselfde
prosedure het die appellant met die ander oorledene Solomon
Shai gevolg. Terwyl laasgenoemde nog aan sy nek gehang
het, het die appellant na die polisiestasie gery en die
voorvalle aangemeld. Die distriksgeneesheer dr Eksteen
het op 10 Februarie 1984 lykskouings op die twee oorledenes
uitgevoer en in albei gevalle vasgestel dat die oorsaak
van dood „hang aan die nek " was. Die verhoorhof het
bevind dat die appellant as belhamel by die ophang van die
oorledenes opgetree het.

/EK

Ek sal straks handel met die getuienis wat die appellant t.o.v. versagtende omstandighede afgelê het. Die verhoorhof het eenparig bevind dat die appellant nie daarin geslaag het om op 'n oorwig van waarskynlikhede die aanwesigheid van versagtende omstandighede te bewys nie. Die verhoorregter het die appellant se geloof in die toorkuns soos volg behandel :

"Beskuldigde 1 se getuienis is dat hy standerd vier op skool gemaak het; dat hy vir 'n baie lang tyd tussen Blankes gewerk het; dat hy, wat die oorledenes betref, hulle vir baie jare geken het; geen probleme met hulle gehad het; dat hy die betrokke dag uit weerwraak opgetree het omdat hulle sy suster doodgemaak het - daarvan kan afgelei word dat hy dus tot 'n mate in die toorkuns of die bonatuurlike geglo het.

/Sy

Sy geloof was egter sodanig dat hy glad nie bang was vir die twee oorledenes nie. Hy was nie beïnvloed deur wat die stam sou gesê het nie, want hy het nie gehoor wat daar gesê word voordat hy besluit het om hulle dood te maak nie en gedurende sy getuienis voor hierdie Hof het hy gesê dat wat hy gedoen het hy goed geweet het verkeerd was.

Dit is volgens ons eenparige mening 'n aanduiding dat die bietjie geloof wat hy in die toorkuns gehad het glad nie voldoen aan die vereistes wat neergelê word deur ons howe nie. Dit was sekerlik nie opreg of eg nie. Sy optrede was nie daarop gerig om 'n gevaar vir hom, ander lewendes of vir die stam af te weer nie." (Ek onderstreep).

Die verhoorhof het hier ernstig misgetas deur te bevind dat die appellant 'n „bietjie geloof" in die toorkuns gehad het en dat dit bowendien „nie opreg of eg (was) nie". Die appellant het in kruisondervraging getuig dat hy nie 'n Christen is nie. (Band 2 bl 128).

Die verhoorhof het self geregtelike kennis daarvan geneem dat in die gebied waar die Mogoboya-stam woon die meeste van die Swartmense aan toordokters glo (Band 1 bl 67).

Die appellant het soos volg getuig (Band 5 bl 415-416) :

„Kan jy vir ons beskryf toe die twee susters van jou nou deur die weerlig getref is, kan jy vir ons sê hoe het jy daaroor gevoel?
 - - - My hart was baie seer gewees daaroor.
 En die rede hoekom jy na die toordokters toe is, is vir wat? - - - Ja om te gaan uitvind wie is die oorsaak van daardie weerlig.
 Hoe het jy op die idee gekom dat die weerlig deur iemand veroorsaak is? - - - Ja want ek het daarvan geweet dat die weerlig sal nie 'n persoon doodslaan nie, slegs die boom.
 Tensy wat? Die weerlig sal net 'n boom raak= slaan, tensy wat? - - - Die rede hoekom wou ek gaan uitvind by die toordokter is dat ek glo vas aan toorkuns.

/Wat

Wat doen toorkuns? - - - 'n Persoon toor.

En wat doen hy as hy toor? - - - Hy toor mooi.

HOF: Wat bekommer jy jou dan as hy mooi toor?

- - - Hy kan vir jou met die weerlig slaan,
Hy kan ook vir jou vergif deur kruie in jou
kos te gooi.

MNR. DE JAGER: Ek sien en wou jy nou gaan
vasstel wie die twee vrouens met die weerlig
geslaan het? - - - Ja.

Nou ken jy die twee oorledenes al lank dat
hulle daar naby jou in die stam bly? - - - Van
kleins af het ek daar beide oorledenes leer ken.

Wat doen hulle daar in die stam? - - - Hulle toor.

Hoe het jy dit daar vasgestel? - - - Toe ek groot
geword het daarso, ek het toe daarvan geweet, dat
hulle word, mense sê dat daardie mense toor,
hulle is towenaars, van kleins af."

Dit is duidelik uit die appellant se getuienis dat hy van

kleins af in die stam groot geword het met die wete dat

die twee oorledenes towenaars was. Die appellant self

glo in die toorkuns en dit was die rede waarom hy

/saam

saam met die twee oorledenes na die toordokters was om uit te vind of die twee oorledenes die oorsaak van die weerlig was wat sy suster gedood het. Dit was duidelik dat die appellant subjektief in die toorkuns geglo het en dat sy geloof daarin opreg en eg was soos blyk uit sy besoek met die twee oorledenes by die toordokters. Hy het opreg en eg geglo dat laasgenoemdes kon vasstel of die twee oorledenes die oorsaak van die weerlig was al dan nie. Weliswaar het die appellant erken dat hy nie bang vir die twee oorledenes was nie en dat hy wraak teenoor hulle wou neem omdat hulle as towenaars die oorsaak van die weerlig was wat sy suster gedood het.

/Dat

Dat sy geloof in die toorkuns 'n emosie van wraak teen
 die twee towenaars ontketen het, toon juis aan dat
 hy eg en opreg aan die toorkuns geglo het. Daar is
 talle gevalle in ons regspraak waar wraak wat geneem
 is onder omstandighede van 'n heftige gemoedsbeweging
 gebore uit 'n egte geloof van verontregting as 'n
 versagtende omstandigheid beskou is.

/Aangesien

Aangesien die verhoorhof ernstig misgetas het oor die appellant se subjektiewe geloof in die toorkuns, moet hierdie Hof opnuut die vraag of daar versagtende omstandighede was al dan nie oorweeg. Daar is die verdere oorweging dat die aanwesige stamlede geraas en geskree het dat die twee oorledenes gedood moes word. Dit is wel 'n faktor wat kumulatief in ag geneem kan word by die appellant se subjektiewe geloof in die toorkuns om versagtende omstandighede daar te stel.

Al die inligting omtrent die appellant is voor hierdie Hof wat bevoeg is om self vonnis op te lê sonder om dit vir vonnisoplegging na die verhoorhof terug te stuur. In die lig van die besondere

/omstandighede

omstandighede is dit nie 'n geval vir oorweging of die doodvonnis diskresionêr opgelê moet word nie. Ek mag daarop wys dat die verhoorhof in die geval van sommige van die ander beskuldigdes bevind het dat hulle geloof in die toorkuns eg was en dat dit as 'n versagtende omstandigheid beskou is sodat hulle slegs gevangenisstraf opgelê is.

Die appellant is in 1961 gebore. Hy het geen vorige veroordelings nie. Hy het tot in standerd 4 skoolopleiding ontvang. Hy leef saam met 'n vrou by wie hy twee kinders het. Hy het egter 'n leidende rol gespeel by die ophang van die twee oorledenes al het dit nie gepaard gegaan met voorafbepanning nie.

/Daarby

Daarby is die toorkuns 'n verderflike euwel in enige beskaafde samelewing wat bestry en ontmoedig moet word veral - na my mening - deur opvoeding en verspreiding van die Christelike geloof. Alles in ag geneem, is ek van oordeel dat die appellant op klagtes 1 en 2 elk 15 jaar gevangenisstraf opgelê word wat samelopend sal wees.

Die resultaat is dan dat die appèl teen die bevinding van geen versagtende omstandighede t.o.v. die twee aanklagte van moord in klagtes 1 en 2 slaag. Die volgende bevele vervang die bevele van die verhoorhof:

/1. Die

1. Die appellant is skuldig aan moord met versagtende
omstandighede op klagte 1 en word 15 jaar gevange=
nisstraf opgelê.
2. Die appellant is skuldig aan moord met versagtende
omstandighede op klagte 2 en word 15 jaar gevange=
nisstraf opgelê wat samelopend is met die 15 jaar
gevangenisstraf t.o.v. klagte 1.

C. P. JOUBERT AR.

VILJOEN AR)
JACOBS AR) Stem saam.